НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ
№ 23982-13822ЗП
від 14 червня 2019 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
1–2 (84–85)' 2022
DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1–2(84–85)

Засновники
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України»

Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Віль БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Галина БЕРЕГОВА, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти Херсонського державного аграрного університету

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Любов ДРОТЯНКО, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного авіаційного університету

Володимир ЄВТУХ, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан соціально-правового факультету Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО, доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

Наталія КОЧУБЕЙ, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (заступник головного редактора)

Сергій КУРБАТОВ, доктор філософських наук, професор кафедри соціології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, радник президії НАПН України

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ISSN 2078–1016

Наталія МОЗГОВА, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
Мар'я НЕСТЕРОВА, доктор філософських наук, професор, керівник проєкту «Кафедра Жана Моне "Соціокультурні виміри Європейських студій"» Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
Володимир СЕРГІЄНКО, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
Віолета СКІРТАЧ, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету
Діана СПУЛБЕР, доктор психологічних наук, професор Університету Генуї (Італія)
Григорій ТОРБІН, доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
Андрій ШЕВЦОВ, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
Олена ЯЦЕНКО, кандидат філософських наук, доцент, заступник декана історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманов

Адреса редакції:
01601, м. Київ вул. Пирогова, 9,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
тел.: +38-044-239-30-17

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net
сайт журналу: www.wou.npu.edu.ua

Схвалено рішенням вченої ради НПУ ім. М. П. Драгоманова,
протокол № 13 від 30.06.2022.

© Вища освіта України, 2022
© Педагогічна преса, 2022
© НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022

УДК 37.014.5
DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1–2(84–85).01

ПІСЛЯВОЄННИЙ СВІТ НАУКИ ТА ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ МАЙБУТНЬОГО

© Андрущенко В., 2022

Віктор АНДРУЩЕНКО
доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Президент асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, головний редактор часопису (м. Київ)

Ключові слова: російсько-українська війна, російський агресор, освіта, світова цивілізація, миролюбний світогляд.

Розгляд цього питання має важливе академічне, психологічне й політичне значення. У будь-якій ситуації, а особливо в умовах війни, яку розв'язав проти України колишній «старший брат» – російський агресор, ми – освітяни і науковці – маємо працювати, надавати студентам якісну освіту, розвивати наукові дослідження, посилювати міжнародні контакти з провідними зарубіжними університетами, викладачами, науковцями, а головне – роз'яснювати молоді і студентам, як і суспільству, глибину того злочину проти України і людства загалом, яким просякнута нинішня політика Росії. Уважний розгляд подій, що відбуваються (розгортаються) в сучасному інформаційному полі, дозволяє зробити висновок, що в їх епіцентрі знаходяться питання історії, зокрема філософії історії, сконцентровані навколо витоків українського люду, сутності створеної ним культури, можливостей та напрямів незалежного розвитку суспільства і держави. Протидія спробам агресивного спотворення української історії та культури засобами освіти, науки і культури постає нині як одне з першочергових завдань боротьби за свідомість українського народу, що, власне, і є центральною проблемою освіти майбутнього, її філософії та аксіології.

Розробленість проблеми

Глибокі історичні розвідки в контексті їх реалізації в системі освіти та просвітництва подарували свого часу такі дослідники, як Володимир Антонович, Віктор

Василенко, Ярослав Дашкевич, Михайло Драгоманов, Михайло Грушевський, Микола Костомаров, Агатангел Кримський, В'ячеслав Липинський, Михайло Максимович, Микола Міхновський, Вікентій Хвойка, Павло Чубинський, Яків Шульгін, Дмитро Яворницький та ін. Розвінчуючи імперськи ангажовані концептуальні моделі російських істориків, відомі й видатні українські науковці, археологи, письменники, діячі культури та освіти показали справжню глибину і цивілізаційну вартість українського народу та його культуру, внесок українців у розвиток світової цивілізації. Вагомий доробок у вирішенні означеного завдання оприлюднили представники сучасного гуманітарного корпусу держави – історики, філософи, політологи, культурологи. Серед визнаних праць (індивідуальних та колективних монографій, статей у наукових збірниках та періодичній пресі) відзначу чисельні роботи науковців різних років – Володимира Антоновича, Дмитра Наливайка, Михайла Драгоманова, Івана Огієнка, академіка Валерія Смолія, співробітників керованого ним Інституту історії України НАН України – Віктора Даниленка, Станіслава Кульчицького, Василя Марочко, Олександра Реєнта та ін. Слід відзначити також внесок таких учених, письменників, політиків та публіцистів, як Іван Дзюба, Володимир Голобуцький, Володимир Горбулін, Іван Курас, Ярослав Калакура, Петро Кононенко, Валентин Крисаченко, Іван Крип'якевич, Володимир Литвин, Микола Михальченко, Олександр Моця, Мирослав Попович, Володимир Сергійчук, Олег Рафальський, Василь Ткаченко, Петро Толочко, Валерій Шевчук, Михайло Юрій та ін.

Основний текст

Ми пишаємось героїкою Збройних сил України, які дають належну відсіч ворогу. Ми єдині в засудженні агресора. Ми прагнемо якнайшвидшого припинення вогню, налагодження життя на засадах миру, справедливості і свободи.

Післявоєнний світ, обриси якого ми намагаємось осмислити й донести до майбутніх поколінь шляхом просвітництва та виховання, безсумнівно, буде іншим у порівнянні з довоєнними світовими реаліями. Війна багато в чому змусила нас по-новому подивитись на власну і світову історію, на декларовані і справжні цінності, за якими жило у свій час і має жити в майбутньому людство.

Війна витверезила кожного з нас. Ми вже не віримо фейкам, які брехливо розповсюджує про себе Росія. Ми зрозуміли, що так звана «найпередовіша» й «найгуманістичніша» «російська культура» насправді є культурою агресивною й цинічною, брехливою і зажерливою у своєму змісті й сутності. Зростивши й подарувавши світові геніальних діячів культури (Ф. Достоєвський, О. Пушкін, Л. Толстой та ін.), вона не перестає бути культурою «пануючого класу», яким вважають себе більшість росіян, тобто культурою панівною, шовіністичною, спрямованою на захоплення та поневолення інших народів світу.

За моїми дослідженнями, військова агресія Росії проти України є далеко не випадковою, вона обумовлена суперечливим ходом історії, відлік якої розпочинається від пограбування військами Андрія Боголюбського мальовничого Києва в далекому 1169 р., підступно сконструйованої та цинічно нав'язаної царським режимом Переяславської угоди (1654 р.), через принижене існування України в лоні царської та більшовицької імперії (XVII – поч. XX ст.), фактичну дискримінацію українців у «братній сім'ї народів» колишнього СРСР (майже все XX ст.), а особливо після виходу України зі складу СРСР та проголошення незалежності (1991 р.).

Росія ніяк не могла змиритись з одвічним прагненням українців жити самостійним життям у царині самоповаги і свободи, спільно з європейськими народами у взаємному розумінні і співпраці. І це зрозуміло, адже без України Росія назавжди б залишалась на задвірках історії дрімучою, відсталою країною з її «азіатчиною», тоталітарними способами організації виробництва, типу мислення, політики та культури, способу виробництва загалом. І це знову-таки зрозуміло: Росія формувалась «плазуючи на колінах» перед ордою, принижено прислужуючи її володарям, переймаючи її спосіб життя та мислення. І що характер-

но, як завжди відбувається в історії, від високоорганізованих, розвинених, культурно багатих країн азійського простору, які накочувались на Захід, спустошуючи все на своєму шляху, особливо на цивілізований народ могутньої й квітучої тодішньої Київської Русі, вона перейняла здебільшого політико-організаційний негатив, притаманний кочовій стихії, – зневагу до людини і людяності, тоталітарний спосіб організації політичних та соціокультурних процесів, нетерпимість до інакомислення, використання насильства як основного інструменту підкорення народів (здебільшого у військовий спосіб) тощо. Сутність російського режиму концентрується в насильстві, яке витончено делегується як власному народу, так і народам, у яких Росія вбачає свій інтерес.

Росія постійно заздрила родючим українським чорноземам, які забезпечували Європу хлібом, завзятості працьовитого українського люду, не могла миритись з волелюбним козацтвом. Вона боялась високої політичної організації українців (історичного народного віче, козацької демократії, першої європейської Конституції Пилипа Орлика), повсякчас присвоювала собі успіхи українських діячів, досягнутих у царині освіти і просвітництва, релігії і науки. Росія переманювала в своє лоно і нещадно експлуатувала виробничі, організаторські та інтелектуальні здібності видатних діячів матеріальної і духовної культури або переслідувала і карала кожного, хто відстоював своє право називатись українцем, відтворювати й поглиблювати власну ідентичність. І хоча в нашій спільній історії були успіхи і поразки, плідна співпраця й взаємна нетерпимість, Росія впродовж історії залишалась «потворним етносом» (Л. Гумильов), країною і народом, який мислив і діяв здебільшого чванливим, злочинним, загарбницьким чином. Українці ж завжди відстоювали й боролись за власну свободу. Росія ніколи не була нашим другом, а відтак військове зіткнення між російським і українським народами, обумовлене загарбницькою політикою Росії, ставало все більш невідворотнім і загрозливим. Альтернативи цьому зіткненню не існувало.

Характерним є й те, що подібну політику Росія сповідувала (і практикує нині) до всіх народів, які потрапляли під її хижацький, загарбницький погляд. Згадаймо історичні і недавні події в Грузії, Польщі, Чехословаччині, Угорщині, Афганістані, Чечні, Карабасі... Хто їх туди кликав? Кому вони там були потрібні? Але ж ні, прийшли, зруйнували, вбили десятки тисяч ні в чому невинних людей, закріпились і домінують. Українцям дісталось чи не найбільше...

На жаль, ми погано знали історію. За межами нашої історичної свідомості залишалась знаменита Конотопська битва; нас відсторонили від осмислення причин патріотичної позиції Івана Мазепи, який перший підняв прапор непокори всесильному російському царю в ході військового протистояння шведам; від нас приховали численні виступи (збройні повстання) українського селянства проти більшовизму, політику і практику голодомору (1933 р.) та репресій (1937 р.), цинічне вичерпування природного, фізичного та інтелектуального потенціалу українців у ході Другої світової війни та в післявоєнний період, насильницьке переселення корінних народів України до Сибіру та Казахстану тощо.

Майже 400 років Україна жила під жорстким поглядом російської царської та більшовицької імперій. Жила і боролась, створювала надбання культури, які Росія з жадністю і заздрістю повсякчас брехливо привласнювала, незважаючи ні на авторські права, ні на права людини. Жадібність і заздрість збуджували агресію. Переливаючись через край, та зрештою, вибухнула війною. Спочатку Крим, далі споконвічні українські землі Донеччини та Луганщини. Агресор вирішив повернути собі все, з чого впродовж історії пив життєдайні соки творчості, що вирвалось на свободу, і для цього розв'язав війну, яка ніколи не отримає виправдання.

Як була Росія «в'язницею народів», такою вона і залишається у наші дні, змінитись вона навряд чи зможе і в майбутньому. Саме тому цивілізовані народи світу мають поставити ефективні запобіжники самому її існуванню в цивілізаційному просторі.

Ми зрозуміли й те, що території, де утверджується так званий «русский мир»,

стають територіями війни. Численні війни, які вела Росія в історичному просторі та часі, були війнами на захоплення чужих територій, поневолення та приниження народів, встановлення «російських порядків». Як відомо, від середини 16 ст. і до сьогодні Московія-Росія брала участь принаймні у 75 різноманітних війнах, конфліктах і військових операціях. Майже 70% із них було розпочато саме Росією *(https://gazeta.ua/articles/history/_rosiya-rozpochala-53-vijni-perelik/697222)*.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. за ініціативою Москви розпочинались конфлікти та війни в Угорщині (1956), Чехословаччині (1968), Придністров'ї (1990/1991–1992), Афганістані (1979–1989 та 2001–2021), Південній Осетії (1991); Абхазії (1992), Чечні (1994 та 1999), Грузії (2008), Сирії (2011). Відомі й такі військові злочини Росії, як анексія Криму (2014) та захоплення частини територій Донецької та Луганської областей, нещодавнє повномасштабне вторгнення в Україну.

Характерно, що так званий «російський порядок» («русский мир») на чужих територіях утверджувався й підтримувався багнетами, переслідуванням інакомислення, репресіями. При цьому свою злочинну практику росіяни, як правило, подавали у вигляді «освоєння нічийних територій», «захисту російськомовного населення від утисків», «надання допомоги тому чи іншому народу у боротьбі за своє визволення» тощо.

Війна Росії проти України, цинічно названа агресором «спеціальною операцією», є такою ж загарбницькою, несправедливою, як і вище перераховані. Щоправда, вона стала ще більш руйнівною, вбивчою, злочинною. Президент Росії В. Путін брехливо заявив, що веде війну з Україною «за право бути і залишатися Росією» і «за майбутнє нашої країни». Насправді ж, вона спрямовується на знищення українців як народу, нації, держави.

Однією з реалій братовбивчої війни, яку веде проти України держава колишнього «братнього народу», є її гібридна складова – інформаційна агресія, в епіцентрі якої знаходяться диверсійні дії, спрямовані на оволодіння свідомістю людей, їх світоглядом і почуттями з метою розмивання рішучості і волі в боротьбі за незалежність і свободу, а далі – підпорядкування їх власній волі, утвердження ілюзії повернення до колишньої єдності, яка нібито домінувала в історії, особливо в період існування колишнього СРСР.

Шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації агресор прагне маніпулювати свідомістю людей, спонукати їх до внутрішнього розбрату, зростити зерна насильства, жорстокості, порнографії, наркотичної привабливості, збудити недовіру до чинної влади, а головне – посіяти сумніви у перспективі незалежного розвитку, європейської стратегічної орієнтації.

Інформаційна агресія розгортається в усіх сферах життєдіяльності суспільства – в економіці і політиці, науці і культурі, засобах масової інформації та інтернеті, дипломатії і в освіті, просвітництві і вихованні підростаючого покоління. Конструктори та провідники гібридно-інформаційної війни намагаються переконати українців, європейців, та, власне, й увесь світ, що Україна не має власного коріння, а відтак – не є державницьким народом; що її економічна система занепадає й на сьогодні наближається до руйнації; що європейська дипломатія є вибором хибним і безперспективним; що українці не мають власної еліти, а тому й не здатні до науки і культури, не можуть налагодити власну систему освіти та виховання.

На фоні майстерно сфабрикованих ілюзій безперспективності та занепаду України як незалежної держави, вони зрощують ідею «повернення», відродження історичної єдності, так званого братерства народів. Своєрідною вершиною подібної позиції є нещодавно опублікована стаття В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців». Суб'єктивно перекручуючи факти, події та процеси, вона задає параметри та напрями нового наступу на українську культуру та людність, тиражується як прапор нової інформаційної політики. Гібридна війна в розпалі. Інформаційна експансія північного сусіда загострюється. У духовно-інформаційний простір України не-

другами «впроваджуються» все нові й нові фейки, мета яких – відсторонити людей від правди. А це означає, що висвітлення філософії історії, як і справжніх реалій сучасного незалежного розвитку, слід продовжувати, поглиблювати, делегувати їх насамперед учнівській молоді та студентам.

Важливим завданням модернізації післявоєнної української освіти є поглиблення процесу її «європеїзації». Не секрет, руйнівний інформаційно-пропагандистський тиск Росії на українську духовність загалом і освіту зокрема посилюється. Маніпулятивний вплив колишнього «старшого брата» та керованої ним агресивної «п'ятої колони» прибічників «русского мира, що свідомо паплюжить все «українське» і «європейське», одночасно нав'язуючи «азійськоруське», «радянське», «путінське», загострюється. Новостворена українська освіта, на жаль, «власне українською» і «власне європейською» ще не стала, а відтак – не навчилась переконливо, системно і послідовно доносити до свідомості своїх вихованців – школярів та студентів – велику історичну правду життя та боротьби власного народу за незалежність. Багато вчителів ще не вміють доступно і переконливо пояснити дітям історично сформовану європейськість способу мислення, світовідчуття та життєдіяльності українців, виховати глибоко усвідомлену героїку поколінь, сформувати національну гідність і віру у свою історію, народ і культуру. Модернізація сучасної освіти в дусі національно-європейських пріоритетів залишається завданням актуальним і невідкладним.

Героїзм українців переконує нас у нашій прийдешній перемозі. Скоро настане мир. Яким він буде для світу, а особливо для України і Росії? Які стосунки будуть між нашими народами? Яку правду понесе наша освіта майбутнім поколінням? На сьогодні нас розпирає ненависть до вбивць наших дітей, батьків, співвітчизників... Навряд швидко зарубцюються рани, нанесені війною, та й навряд між нами знову зажевріє зірка довіри. Повсякденна свідомість у масовому вимірі переконує в тому, що швидше за все благодатна мить не настане ніколи. Як прозорливо сказала Анастасія Дмитрук: «Никогда мы не будем братьями! Ни по родине, ни по матери...». Ми – різні народи, у нас різні цінності. Ми рухаємось до вершин демократії і свободи. Вони йдуть у протилежному напрямі, хоч він і безперспективний та не має майбутнього. Доля агресора – забуття історії, розпад, асиміляція у більш прогресивний, морально ціннісний етнос.

І все ж... Ніколи не треба відрікатись, а тим більше вибудовувати бар'єри для вияву милосердя і людяності. Переконаний, покарання, яке, безсумнівно, понесе агресор, має пробудити у людей совість, а ми – прості трудівники земної цивілізації – маємо допомогти покаянним сформувати свою нову, раціонально й морально упорядковану, чуттєво вивірену душу, допомогти стати на ноги. Я вірю у життєтворчу силу «добра», яке завжди перемагає «зло».

Освіта, яка стверджується сьогодні, а особливо та, що буде розгортатись у післявоєнному просторі, має формувати якщо й не остаточні відповіді, то принаймні поставити їх для обговорення – про сутність справедливих і несправедливих війн, про агресивну політику Росії від давніх часів і до сьогодні, про цінність миру і миролюбства як єдиної розумної альтернативи для розвитку і прогресу. Освіта має сформувати миролюбний світогляд, в основі якого знаходиться творча праця, проникливий розум і розгорнута демократична співпраця народів і культур у Європі та світі загалом. Разом із наукою, культурою і вихованням освіта має переконати молодь у цінності добра, справедливості і свободи, реалізація яких забезпечить перспективу світового культуротворення, покаже місце та роль молоді в цьому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Мироненко П.** Збочена Росія та ознаки Третьої світової війни. Нотатки із щоденника політолога. Київ: Вид-во Політія, 2022. 208 с.

REFERENCES

1. **Myronenko, P. (2022).** Crooked Russia and signs of the Third World War. Notes from the diary of a political scientist**.** Kyiv, Politia Publishing House. 208 p. [in Ukrainian]